

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ФАХОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Швець Т. А.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології, перекладу та методики навчання
Університет Григорія Сковороди в Переяславі
вул. Сухомлинського, 30, Переяслав, Київська область, Україна
orcid.org/0000-0002-5798-7630
chvetstatiana@gmail.com*

Швець Н. В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології, перекладу та методики навчання
Університет Григорія Сковороди в Переяславі
вул. Сухомлинського, 30, Переяслав, Київська область, Україна
orcid.org/0000-0002-2928-5164
nathalie.chvets@gmail.com*

Ключові слова: *учитель іноземних мов, критичне мислення, інформація на паперових та електронних носіях, фахові дослідження, академічна доброчесність.*

Стаття висвітлює результати дослідження, присвяченого виявленню особливостей розвитку критичного мислення майбутніх учителів іноземних мов у процесі реалізації ними фахових досліджень. Установлено, що проблема розвитку критичного мислення індивіда перебуває у сфері інтересів науковців упродовж тривалого часу – від Античності і донині. Незважаючи на це, проблема формування критичного мислення майбутніх учителів іноземних мов не є достатньо розробленою, що й зумовило актуальність цієї розвідки.

Особливо гостро проблема розвитку критичного мислення особистості постала у другій половині ХХ ст. у зв'язку з розвитком інформаційних технологій, їх використанням у всіх сферах людської діяльності та зростанням джерел інформації на паперових та електронних носіях.

У статті зосереджено увагу на розвитку критичного мислення майбутніх учителів іноземних мов у ході реалізації ними фахових досліджень, що зумовлене інтеграцією у навчальний процес принципів академічної доброчесності та необхідністю вироблення самостійного підходу до організації наукових досліджень.

На підставі ґрунтовного аналізу напрацювань вітчизняних (О. І. Пометун, В. О. Сухомлинський, С. О. Терно) і зарубіжних (В. Bloom, R. Ennis, M. Fullan, R. Paul) науковців із досліджуваної проблеми сформульовано авторську дефініцію критичного мислення.

Акцентовано увагу на необхідності критичного переосмислення значного масиву інформації у процесі реалізації фахових досліджень, всебічному аналізі досліджуваної проблеми, виділенні об'єктивних фактів, що потребує розвитку критичного мислення майбутніх учителів іноземних мов.

Установлено, що розвитку критичного мислення майбутніх учителів іноземних мов у процесі реалізації фахових досліджень сприятиме вироблення вміння формулювати наукову проблему, критично оцінювати напрацювання інших науковців, аналізувати й оцінювати дотичну до теми дослідження наукову інформацію, вести наукові дискусії, робити самостійні висновки, розрізняти Інтернет-ресурси за достовірністю розміщеної на сайтах інформації, надійністю URL-адрес вебсайтів.

FUTURE FOREIGN LANGUAGES TEACHERS' CRITICAL THINKING DEVELOPMENT IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL RESEARCH

Shvets T. A.

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Philology,
Translation and Teaching Methods
Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav
Sukhomlynskoho str., 30, Pereiaslav, Kyiv region, Ukraine
orcid.org/0000-0002-5798-7630
chvetstatiana@gmail.com*

Shvets N. V.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Philology,
Translation and Teaching Methods
Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav
Sukhomlynskoho str., 30, Pereiaslav, Kyiv region, Ukraine
orcid.org/0000-0002-2928-5164
nathalie.chvets@gmail.com*

Key words: *foreign languages teacher, critical thinking, information on paper and digital devices, professional research, academic honesty.*

The paper demonstrates the results of the research dedicated to the revealing of future foreign languages teachers' critical thinking development in the process of professional research. It was defined that the issue of the individual's critical thinking development has been of the interest to the scientists for a long time starting from the ancient times and since nowadays. In spite of this, the problem of future foreign languages teachers' critical thinking formation is not developed enough, that is why this paper is of immediate interest.

Special emphasis was made on the issue of individual's critical thinking development in the second half of the 20th century because of the development of informational technologies, their use in all spheres of human life and the increase in the sources on paper and digital devices.

In this paper the emphasis was made on the future foreign languages teachers' critical thinking development while realizing professional research. This was caused by the integration into the learning process the principles of academic honesty and the necessity of producing the independent approach to the scientific research organization.

Based on the deep analysis of the native (O. I. Pometun, V. O. Sukhomlinsky, S. O. Terno) and foreign (B. Bloom, R. Ennis, M. Fullan, R. Paul) scientists' works on this problem, there was defined authors' definition of critical thinking. Special attention was paid to the necessity of critical rethinking of a great load of information in the process of realizing professional research, to the in-depth analysis on the researched problem, the defining of objective factors that need the future foreign languages teachers' critical thinking development.

It was found out that the future foreign languages teachers' critical thinking development in the process of realizing professional research enables the formation of the skill to formulate the scientific problem, to critically evaluate other researchers' works, to analyze and evaluate necessary scientific information, to make scientific discussion, to make independent conclusions, to differentiate Internet resources based on the truthfulness of the placed information, the reliability of URL addresses.

Постановка проблеми. Невпинний розвиток інформаційних технологій та їх проникнення в усі сфери суспільного життя в останній чверті ХХ ст. сприяли виникненню інформаційної революції – широкомасштабного використання інформаційних технологій у всіх галузях людської діяльності та безперервного примноження потоку інформації. Здатність інформації до швидкого старіння потребує постійного реформування та переосмислення наукової думки, адаптації власного мислення до мислення оточення, точності у викладі думок, постійного розвитку та самовдосконалення особистості.

Викладене вище ставить перед закладами вищої освіти України завдання формування фахівців, здатних здійснювати різного роду розумові операції, критично мислити, творчо підходити до вирішення складних професійних завдань, виявляти вміння діяти не за зразком, а оригінально, передбачаючи новизну в прийнятті рішень, використовувати нестандартні форми і методи педагогічної діяльності, зорієнтовані на підготовку активного підростаючого покоління, що вміє реалізувати свій творчий потенціал.

Ідеї розвитку критичного мислення індивіда започатковані ще античними науковцями Сократом, Платоном, Т. Аквінським. В епоху Просвітництва ціла плеяда вчених присвятила свої дослідження роздумам про необхідність критичного сприйняття світу та використанню розумових здібностей людини для розвитку науки. Зокрема, французький просвітителі Р. Декарт наголошував, що «недостатньо просто мати добрий розум, головне – це добре його докласти» [2, с. 37]. Таким чином, він доводив необхідність володіння системним дисциплінованим розумом, щоб направляти мислення у потрібне русло, піддаючи сумнівам і критиці основоположні припущення.

У середині ХХ ст. видатний український педагог В. О. Сухомлинський обґрунтував концепцію підготовки вчителя, здатного критично мислити та готового до формування цієї якості у своїх учнів [6].

Зацікавленість ідеєю розвитку критичного мислення відновилося у другій половині ХХ ст. у працях американських дослідників Дж. Дьюї (убачав основу розвитку критичного мислення у розв'язанні різного роду труднощів, що виникають у процесі мисленнєвої діяльності) [3], М. Ліпмана (визначав критичне мислення як кваліфікований, відповідальний тип мислення та запровадив програму навчання мислення дітей від початкових класів до закінчення школи) [12], Д. Клустера (уважав, що критичне мислення є самостійним, аргументованим типом мислення, що реалізується шляхом аналізу інформації, постановки запитань і з'ясування проблем) [4, с. 5–13].

В Україні інтерес до критичного мислення як освітньої інновації відродився наприкінці ХХ ст. Так, О. І. Пометун наголошує на активності та цілеспрямованості критичного мислення, здатного до визначення проблем, аналізу та синтезу інформації, вибору способу їх вирішення [5]; О. В. Тягло відзначає важливість розвитку критичного мислення індивіда в умовах інформаційного суспільства [8]; А. О. Авершин і Т. В. Яковенко вважають, що комплексне застосування форм і методів інтерактивного навчання сприяє значному підвищенню рівня сформованості критичного мислення студентів інженерно-педагогічних спеціальностей [1].

Як видно, проблема розвитку критичного мислення індивіда продовжує перебувати у колі зацікавленості науковців упродовж тривалого часу. Незважаючи на це, вона залишається недостатньо розробленою, особливо у розрізі розвитку критичного мислення майбутніх учителів іноземних мов у процесі реалізації фахових досліджень. Зосередження уваги саме на розвитку їх критичного мислення у ході проведення фахових досліджень зумовлене необхідністю використання наявних знань у нестандартних ситуаціях із тим, щоб бачити існуючі речі у новому ракурсі, творчо вирішувати поставлені проблеми і генерувати їх інноваційні вирішення з дотриманням норм та правил академічної доброчесності.

Мета статті. Виявити специфіку розвитку критичного мислення майбутніх учителів іноземних мов у процесі реалізації ними фахових досліджень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стрімке впровадження інформаційних комп'ютерних технологій у другій половині ХХ ст. генерувало потребу у фахівцях, здатних до швидкого опрацювання великих масивів інформації. Розвиток мережі Інтернет як величезної довідково-інформаційної системи породив необхідність критичного переосмислення розміщеної на різноманітних сайтах інформації, оскільки вона може виявитися недостовірною.

Зазначене вище обґрунтовує потребу розвитку критичного мислення індивіда, зокрема і майбутніх учителів іноземних мов. Особливо гостро проблема розвитку критичного мислення індивіда постає з огляду на необхідність дотримання науковцями й учасниками освітнього процесу норм і принципів академічної доброчесності. Знання і виконання принципів академічної доброчесності, недопущення плагіату, списування та інших академічно не добросесних дій у ході реалізації фахових досліджень – невід'ємний ціннісний складник успішного формування майбутнього учителя іноземних мов, передумова забезпечення належної якості освіти на всіх її рівнях.

Установимо перш за все що ж таке критичне мислення. Опрацювання фахових джерел засвідчило, що сьогодні відсутня єдина дефініція цього поняття, що також засвідчує актуальність цієї проблеми.

Представники різних наукових шкіл визначають критичне мислення як:

- мислення, пов'язане з об'єктивним аналізом якогось твердження, джерела чи переконання з метою встановлення його точності, істинності або значимості [9];

- розумний, рефлексивний тип мислення, спрямований на вироблення рішення про те, у що вірити або що робити [10, с. 44–48];

- дисципліноване, самостійне, досконале мислення, що відповідає певному способу чи галузі мислення [13];

- наукове мислення, орієнтоване на прийняття ретельно обміркованих і виважених рішень стосовно довіри до будь-якого твердження [7, с. 6];

- здатність критично мислити для розроблення і керівництва проектами, знаходження способів вирішення проблем і прийняття розумних рішень шляхом використання інформаційних засобів і технологій [11, с. 10];

- активний, цілеспрямований, самостійний, дисциплінований тип мислення, що передбачає розвиток здатності людини до визначення проблеми, аналізу, синтезу й оцінки інформації з будь-яких джерел, висунення альтернативи, вибір способу розв'язання проблеми чи власної позиції щодо неї, обґрунтування своїх поглядів [5, с. 89–98].

У своїх визначеннях науковці відзначають науковий, дисциплінований, самостійний, досконалий, рефлексивний, активний характер критичного мислення, спрямованого на аналіз, синтез та оцінку інформації, запозиченої з різноманітних джерел, щоб вирішити поставлену проблему та висловити власну позицію з досліджуваного питання.

У межах цієї розвідки критичне мислення розуміємо як науковий тип самостійного активного мислення, орієнтований на визначення та вирішення наукових проблем шляхом аналізу, синтезу й критичної оцінки опрацьованої інформації, вибір власного способу прийняття рішень стосовно поставленої проблеми.

Специфікою реалізації фахових досліджень в умовах сьогодення є критичне переосмислення значного масиву інформації, розміщеної у численних джерелах на паперових та електронних носіях. Це необхідно для всебічного аналізу досліджуваної проблеми, відокремлення об'єктивних фактів від суб'єктивних думок, припущень та упереджень шляхом дотримання норм і принципів академічної доброчесності, що є запорукою

отримання об'єктивних, вичерпних і науково обґрунтованих результатів.

Саме тому у процесі опанування навчальних дисциплін «Методологія наукових досліджень» та «Методологія і організація фахових досліджень та академічна доброчесність» необхідно розвивати критичне мислення майбутніх учителів іноземних мов для того, щоб вони могли аргументувати свою точку зору у процесі реалізації самостійних фахових досліджень, спираючись не лише на власну логіку, а й на почерпнуту з офіційних джерел інформацію.

Уважаємо, що розвитку критичного мислення майбутніх учителів іноземних мов сприятиме виконання поставлених викладачем завдань з ознайомлення з проблемою дослідження шляхом опрацювання дотичних до теми дослідження джерел інформації. Мета цього ознайомлення – навчити студентів формулювати проблему та тему, а також порядку виконання дій під час організації дослідження. Для цього необхідно сконцентрувати їхню увагу на тому, що тема – частина наукової проблеми, той компонент проблеми, який збираються досліджувати.

Наукова проблема – завдання, розв'язання якого сприятиме отриманню нових знань про досліджуваний об'єкт. Завдання – це те, що потребує вирішення, мета, якої прагнуть досягти шляхом виконання певних умов і вимог. Виконання вимог зумовлює використання засобів адекватних умовам завдання.

Загальновідомо, що проблеми і завдання бувають теоретичними та практичними. Теоретичні завдання – об'єкт мисленнєвої діяльності, що передбачає вирішення та відповідь на теоретичне питання шляхом знаходження відповідності між відомими та невідомими частинами проблеми. Пізнавальні завдання – тип завдань, орієнтованих на пошук нових знань, наявність здогадки та творчого використання набутих знань.

Постановка проблеми є описом умов та обставин стану тієї галузі знань, про яку йдеться, у тому аспекті, у якому хочуть вирішити проблему. Тобто постановка проблеми – це її формулювання у вигляді завдання, що вимагає вирішення. Розв'язання проблеми тісно пов'язане з її правильною постановкою. Правильна постановка проблеми залежить від того, чи ознайомлений науковець із тим, що вже досліджено із цієї проблеми, а що необхідно дослідити.

У ході виконання завдання постановки проблеми майбутні вчителі іноземних мов опанують виконання таких основних дій:

1. Формулювання проблеми шляхом висунення головного питання проблеми, виявлення протиріччя, що лежить в її основі, опис очікуваного результату.

2. Побудова проблеми шляхом її розщеплення на підпитання, відповіді на які уможливають одержання відповіді на основне проблемне питання, визначення поля дослідження відповідно до його потреб та можливостей дослідника, вироблення установки на можливість заміни одного питання проблеми будь-яким іншим.

3. Оцінка проблеми завдяки виявленню всіх умов, необхідних для її вирішення, включно з методами, засобами та прийомами, а також встановлення ступеню проблемності (співвідношення відомого та невідомого у тому масиві інформації, яку потрібно використати для її вирішення) та віднесення проблеми до певного типу.

4. Обґрунтування проблеми шляхом встановлення її ціннісних і змістовних зв'язків з іншими проблемами, та її актуалізація.

5. Пояснення понять, що стосуються проблеми, та фіксують її смисл.

Отже, під час постановки проблеми дослідження – логічно завершеної інтерпретації актуальності його теми шляхом критичного опрацювання масиву інформації – автор роботи демонструє, що вибрана ним тема не може бути реалізована без вирішення цієї проблеми.

Зазвичай проблема виникає на межі нового та застарілого знання. Грамотна постановка проблеми сприяє визначенню стратегії дослідження та шляхів використання одержаних результатів у практичній діяльності.

Виконання майбутніми вчителями іноземних мов описаних вище дій із формулювання проблеми та теми дослідження сприятиме розвитку їх критичного мислення.

Опановуючи теоретичний матеріал із теми «Вивчення теоретичного і практичного стану досліджуваної проблеми» та готуючи відповіді на питання практичного заняття за цією темою, майбутні вчителі іноземних мов виробляють уміння критично оцінювати напрацювання інших науковців із досліджуваної проблеми та розвивають своє критичне мислення шляхом критичного аналізу опрацьованої інформації, її інтерпретації, класифікації, систематизації та впорядкування.

У зв'язку з тим, що критичне мислення є вмінням активного, творчого й індивідуального сприйняття інформації, у ході опанування теми «Технології пошуку джерел інформації для організації фахових досліджень» слід навчити студентів розрізняти Інтернет-ресурси за метою їх створення та виявляти формальні показники надійності та достовірності вебсайтів. Із цією метою у ході проведення лекційних занять викладач повідомляє студентам, що за метою створення розрізняють комерційні, інформаційні, розважальні, пошукові системи та каталоги. У період навчальної діяльності майбутні вчи-

телі іноземних мов найчастіше послуговуються інформаційними Інтернет-ресурсами, серед яких виділяють сайти новин, засобів масової інформації, освітніх порталів, домашніх сторінок, урядових структур, конференцій та форумів.

Під час проведення практичного заняття доцільно дати студентам завдання визначити, хто є розробником того чи іншого сайту та мету його створення, а також обґрунтувати свою думку. У ході практичного заняття за цією темою можна також організувати обговорення представленого матеріалу, метою якого стане формування навичок ведення наукової дискусії та захисту своєї думки.

Подальшим етапом розвитку навичок критичного мислення є навчання студентів розрізненню формальних індикаторів надійності та достовірності вебсайтів. Таким індикатором вважають авторитетність автора статті або розміщеної інформації (надійність інформації значною мірою залежить від престижу автора розміщених матеріалів, інформації про рівень кваліфікації автора, його заслуги у певній галузі знань, наявність на сторінці сайту електронної адреси автора). Наступними показниками надійності сайту є його URL-адреси та наявність дати створення сайту, дат розміщення матеріалів та оновлення сайту, оскільки періодичне оновлення сайту потрібне для достовірності, точності та свіжості розміщеної на ньому інформації. Особливим показником достовірності викладеної на сайті інформації є наявність у розміщених наукових статтях слів узагальнюючого й оцінного характеру, що не притаманні мові науковців; наявність граматичних та орфографічних помилок у викладеній інформації.

Із метою оволодіння студентами вмінням розрізняти формальні індикатори надійності та достовірності вебсайтів доцільним вважаємо виконання ними завдань зі знаходження інформації про авторів розміщених матеріалів та повідомлення її під час практичного заняття; обговорення матеріалів, викладених на сайтах, та обґрунтування доцільності їх використання у процесі реалізації фахових досліджень; рецензування розміщених на сайтах матеріалів та визначення рівня їх достовірності.

Доречним для розвитку критичного мислення майбутніх учителів іноземних мов вважаємо застосування моделі навчання «Перевернутий клас». Для цього потрібно дати студентам завдання опрацювати вдома в онлайн-режимі інформаційні ресурси, дотичні до теми їхнього фахового дослідження. Звернення до роботи у груповому перевернутому класі спонукатиме майбутніх учителів іноземних мов до пояснення одногрупникам ефективності тих або інших спо-

собів отримання інформації, специфіки опрацювання інформаційних джерел, особливостей організації та реалізації фахового дослідження за вибраною темою, що сприятиме розвитку їхнього критичного мислення. Для цього майбутні вчителі іноземних мов за своїм бажанням об'єднуються у групи, опрацюють разом відповідні матеріали, а потім спільно працюють над розв'язанням певної наукової проблеми.

Результатом критичної оцінки опрацьованої інформації має стати висловлення власної думки стосовно доцільності використання цієї інформації у процесі реалізації фахового дослідження за вибраною темою.

Підсумовуючи, зазначимо, що критичне мислення є відкритим, рефлексивним, оцінним типом мислення, розвинути яке можна шляхом вироблення у майбутніх учителів іноземних мов уміння виявляти допитливість, ставити перед собою проблемні питання, здійснювати планомірний пошук відповідей на поставлені питання, шляхом участі у навчальних наукових дискусіях, виявляти причини і наслідки фактів, сумніватися у загальноприйнятих істинах,

виробляти власну точку зору та здатність відстоювати її логічними доводами.

Висновки та перспективи подальших розробок у цьому напрямку. Результати проведеного дослідження дають підстави для ствердження, що розвиток критичного мислення майбутніх учителів іноземних мов під час виконання ними фахових досліджень відбувається завдяки:

- виконанню розумових дій та операцій із постановки і розв'язання наукових проблем;
- опрацюванню необхідної для реалізації фахового дослідження інформації, розміщеної на паперових та електронних носіях;
- виробленню вміння критичного ставлення до нової інформації, одержаної з різних джерел;
- участі у наукових дискусіях;
- обґрунтуванню власного підходу до організації та реалізації процесу фахового дослідження;
- формуванню вміння робити самостійні виважені висновки, ґрунтуючись на результатах проведеного дослідження.

Перспектива подальших розвідок полягає у виявленні специфіки формування творчого мислення майбутніх учителів іноземних мов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авершин А. О., Яковенко Т. В. Формування критичного мислення у студентів інженерно-педагогічних ВНЗ. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2009. Вип. 24–25. С. 238–246. URL: <http://repo.uipa.edu.ua/jspui/handle/123456789/793> (дата звернення: 22.01.2022).
2. Декарт Р. Міркування про метод (щоб правильно спрямувати свій розум і відшукати істину в науках). *Психологія і суспільство*. 2015. № 2. С. 37–46.
3. Дьюи Дж. Психологія и педагогика мышления / пер. с англ. Н. М. Никольской. Москва : Совершенство, 1997. 208 с.
4. Клустер Д. Что такое критическое мышление? *Критическое мышление и новые виды грамотности*. Москва : ЦГЛ, 2005. С. 5–13.
5. Пометун О. І. Критичне мислення як педагогічний феномен. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 2. С. 89–98. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2018_2_14 (дата звернення: 05.12.2021).
6. Сухомлинский В. А. Как воспитать настоящего человека. Москва : Педагогика, 1990. 288 с.
7. Терно С. О. Критичне мислення – сучасний вимір суспільствознавчої освіти. Запоріжжя : Просвіта, 2009. 268 с.
8. Тягло О. В. Критичне мислення – сучасна освітня інновація. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2002. Спеціальний випуск. С. 29–35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2002_Spets.vip._7 (дата звернення: 10.01.2022).
9. Bloom B. S. Taxonomy of educational objectives: The Classification of Educational Goals. New York : David McKay, 1956. V. 1. 403 p.
10. Ennis R. H. A Logical basis for measuring critical thinking skills. *Educational Leadership*. ASCD, 1985. V. 43. № 2. P. 44–48.
11. Fullan M. The New Pedagogy: Students and Teachers as Learning Partners. *Learning Landscapes*. ASCD, 2013. V. 6. № 2.
12. Lipman M. Thinking in Education. Cambridge : Cambridge University Press, 2nd edition, 2003. 318 p.
13. Paul R. W. Critical thinking: what, why and how. *New Directions for Community Colleges*. New Jersey : Prentice Hall, 1992. № 77. P. 3–24.

REFERENCES

1. Avyershyn, A. O., Yakovenko, T. V. (2009). Formuvannya krytychnoho myslennya u studentiv inzhenerno-pedahohichnykh VNZ [Formation of critical thinking in students of engineering and pedagogical universities]. Problems of engineering and pedagogical education: collection of scientific works. Kharkiv. Issue 24–25. Pp. 238–246. URL: <http://repo.uipa.edu.ua/jspui/handle/123456789/793>

2. Dekart, R. (2015) Mirkuvannya pro metod (shchob pravyl'no spryamuvaty sviy rozum i vidshukaty istynu v naukakh). [Reflections on the method (to properly direct your mind and find the truth in the sciences)]. Psychology and society. Ternopil' : ZNU. № 2. S. 37–46.
3. D'yuy, Dzh. (1997). Psykholohyya y pedahohyka myshlenyya [Psychology and pedagogy of thinking]. Moskva : Sovershenstvo.
4. Kluster, D. (2005). Chto takoe krytycheskoe myshlenye? Krytycheskoe myshlenye y novye vydy hramotnosti [What is critical thinking? Critical thinking and new types of literacy]. Moskva : TS HL. Pp. 5–13.
5. Pometun, O. I. (2018). Krytychne myslennya yak pedahohichnyy fenomen [Critical thinking as a pedagogical phenomenon]. Ukrainian Pedagogical Journal № 2. Pp. 89–98. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2018_2_14
6. Sukhomlynsky, V. A. (1990). Kak vospytat' nastoyashcheho cheloveka. [How to bring up a real person]. Moskva : Pedahohyka.
7. Terno, S. O. (2009). Krytychne myslennya – suchasnyy vymir suspil'stvoznavechoyi osvity. [Critical thinking is a modern dimension of social science education]. Zaporizhzhya : Prosvita.
8. Tyahlo, O. V. (2002). Krytychne myslennya – suchasna osvitnya innovatsiya [Critical thinking is a modern educational innovation]. Bulletin of the Kharkiv National University of Internal Affairs. Kharkiv, Spetsial'nyy vypusk. Pp. 29–35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2002_Spets.vip._7
9. Bloom, B. S. (1956). Taxonomy of educational objectives: The Classification of Educational Goals. New York : David McKa. V. 1.
10. Ennis, R. H. (1985). A Logical basis for measuring critical thinking skills. *Educational Leadership*. ASCD. V. 43. № 2. P. 44–48.
11. Fullan, M. (2013). The New Pedagogy: Students and Teachers as Learning Partners. *Learning Landscapes*. ASCD. V. 6. № 2.
12. Lipman, M. (2003). Thinking in Education. Cambridge : Cambridge University Press, 2nd edition. 318 p.
13. Paul, R. W. (1992). Critical thinking: what, why and how. *New Directions for Community Colleges*. New Jersey : Prentice Hall. № 77. P. 3–24.